

פליטות, הרות ומפוטרות: על מצוקתן הייחודית של נשים שאינן בנות הרחקה המפוטרות מעבודתן במהלך הריון

מרץ 2024

בישראל חיות **אלפי נשים** שאינן בנות הרחקה למדינתן בשל סכנה הנשקפת להן שם, מאוקראינה (10,000-20,000), מאריתריאה (כ-5000), מאתיופיה (כ-4000), מסודן (כ-300) ומקונגו (כ-200). מרבית הפליטות מאפריקה חיות בישראל כבר מעל 15 שנים. מצבן הוא ייחודי בשל הצטלבות של שני גורמים: הן שוהות בישראל (1) ללא מעמד תושב והזכויות הנלוות לו, (2) לאורך שנים ארוכות. תוצאת הצטלבות הזו היא שהנשים הללו, שנמלטו ממדינות מוצאן בשל רדיפה ורבות מהן הן ניצולות עינויים או סחר בבני אדם, סובלות מעוני, הדרה חברתית וייאוש והן מהנשים הפגיעות ביותר בישראל.

מאז פרוץ המלחמה חל זינוק במספר הפליטות שפנו לארגון "קו לעובד" בשל פיטורים במהלך הריון ורק בחמשת החודשים האחרונים פנו לארגון 12 פליטות אשר העסקתן הסתיימה בניגוד לדין מבלי שהתבקש היתר מהמונה על עבודת נשים - מעל פי 2 בהשוואה לכל שנת 2022. פליטות פגיעות במיוחד לפיטורים בניגוד לדין וההשפעה של פיטוריהן במהלך ההריון בעלת השלכות חמורות במיוחד. זאת בשל מצבן הכלכלי הקשה, היעדר כוח המיקוח אל מול המעסיקים, נגישותן המוגבלת לאפיקי הסיוע של מינהל הסדרה ואכיפה במשרד העבודה והנזקים הייחודיים הנגרמים להן בעקבות פיטורים בהריון ובראשם אבדן ביטוח הבריאות, פגיעה בתשלום דמי הלידה, אובדן הוותק וזכויותיהן הצבורות, ואי תשלום פיצויי פיטורים.

נקודת ההתחלה: מצוקה סוציו-כלכלית

פליטים בישראל מועדים למצוקה כלכלית. אשרת השהייה שלהם זמנית ודורשת חידוש תדיר. תעסוקתם מותרת אך אינה מוסדרת בחוק, מצב ביניים שיוצר עמימות ומהווה כר פורה לניצול. עיסוקים רבים, למשל כאלה שדורשים השכלה, רישוי מקצועי או רישיון נהיגה, חסומים בפניהם. לאורך השנים יושמו נגדם אמצעים שכוונתם המפורשת היתה לפגוע בהם כלכלית. הם אינם זכאים למרבית הזכויות הסוציאליות בישראל, לא לביטוח בריאות ממלכתי, לא לרוב הקצבאות (כולל דמי אבטלה), וגם לא לרוב שירותי הרווחה.

רוב הפליטות בישראל הן אימהות וחלק ניכר מהן אימהות חד-הוריות. רובן עובדות בעבודות בשכר נמוך, בעיקר בעבודות ניקיון, בעיקר בחברות קבלן. הן אינן זכאיות לזכויות שאימהות אזרחיות או תושבות זכאיות להן, כגון נקודות זכות במס הכנסה וקצבת ילדים, וגם לא לזכויות שאימהות חד-הוריות אזרחיות או תושבות זכאיות להן כגון קצבת מזונות, גמלת הבטחת הכנסה, סיוע בשכר דירה ועוד. נקודת הפתיחה הקשה שלהן – הגירה טראומטית ממדינתן – יחד עם נסיבות חייהן הקשות בישראל יוצרות פגיעות מוגברת שמצידה מגבירה את הסיכון לסחר ולזנות הישרדותית, כפי שגם צוין ביחס לפליטות בישראל **בדוח הסחר השנתי** של האמריקאים.

היעדר רשת הביטחון הסוציאלית בשגרה פוגע בפליטים ובפליטות במיוחד בשעת חירום. אין חובה בחקיקה הישראלית לשלם את שכרם של עובדים עבור ימי היעדרותם במלחמה בגין הנחיות פיקוד העורף, ונכון להיום רק מעסיקים זכאים לפיצויים על הפגיעה בהכנסתם. הוואקום החקיקתי הזה גורם לתלות חמורה של העובדים בהחלטת מעסיקהם. פליטים, שכח המיקוח שלהם מול המעסיק אפסי, מתקשים לדרוש ממעסיקהם לשלם להם את שכרם ולהגיש בקשה לפיצוי. כך, אם המעסיק בוחר להוציא את עובדיו הפליטים, שאינם זכאים לדמי אבטלה, לחל"ת, הם נותרים חסרי כל הכנסה.

אתגרים במאבק מול המעסיק המפטר

בהיעדר רשת ביטחון סוציאלית וללא זכאות לקצבאות, עבור פליטות וילדיהן אובדן פרנסה משמעותי פעמים רבות אובדן כמעט מיידי של קורת גג ומזון. סכנה זו מביאה לכך שיכולת המיקוח של פליטות, כולל פליטות בהריון, מול מעסיקים שלא מכבדים את זכויותיהן היא מצומצמת עד כדי אפסית. אפילו פליטות שנדרשות לשמירת הריון פעמים רבות מתעלמות מההנחיה וממשיכות לעבוד במחיר סיכון ההריון, כיוון שהן אינן זכאיות לקצבת שמירת הריון. התלות הקיצונית שלהן

בפרנסתן מביאה פליטות בהריון להשלים עם שינויים בתנאי העסקתן ועם הפרות אחרות של זכויותיהן הסוציאליות (כמו למשל איפוס הותק שלהן או ימי החופש שלהן בעקבות העברה מקבלן משנה אחד לאחר).

יתירה מכך, פליטות בהריון מוצאות עצמן לא פעם (וכך גם קרה במהלך המלחמה) מפוטרות "פיטורים שקטים". פליטים ופליטות רבים עובדים במתכונת העסקה שעתית אשר מאפשרת למעסיקים שלהם פשוט לא לקרוא להם לעבודה. אי קריאה לעבודה של עובדת בהריון משך תקופה ארוכה הופכת למעשה לפיטורים לא כדין מבלי לבקש היתר.

גם מפוטרות בהריון שאוזרות את האומץ לפעול כנגד המעסיק המפטר, מתקשות בכך. רמת האוריינות הטכנולוגית והבירוקרטית שלהן מן הסתם נמוכה ושירותי מינהל הסדרה ואכיפת חוקי עבודה לא מונגשים בשפתן.

נזקי הפיטורים

מצבן של פליטות שפוטרו במהלך הריון קשה במיוחד. ללא דמי אבטלה, קצבאות אחרות או כל סיוע מדינתית הן למעשה נותרות ללא שום הכנסה. חמור מכך, הן מאבדות באופן מיידי את ביטוח הבריאות שלהן (אם היה להן בכלל ביטוח), כיוון שלפליטים בישראל כיום כאמור אין זכאות לביטוח בריאות ממלכתי. ביטוח הבריאות שלהן תלוי במעסיק. אין מעסיק, אין ביטוח. מיותר לציין שהנזק לבריאותן ולבריאות הריון, בהיעדר מעקב הריון מסובסד ובהיעדר אמצעים לממן תזונה בריאה, ויטמינים וחומצה פולית, עלול להיות גדול.

גם הפליטות שפוטרו בחודשים האחרונים מאז פרוץ המלחמה לא זכאיות לשום סיוע מדינתית. תכניות הסיוע השונות לעובדות ולעובדים שנפגעו מהמלחמה לא חלות עליהן. כך גם דמי הלידה של העובדות עשויים להיפגע והן יאבדו את הזכויות הצבורות שלהן. נוסף על כל אלו, הן לא יכולות להשתמש בכספי פיצויי פיטורים כיוון שהמעסיק נדרש להפקיד אותם בפקדון. פליטות (כמו פליטים) לא יכולות לפדות את כספי הפיקדון שלהן (ובתוכם פיצויי הפיטורים) אלא אם הן עוזבות את ישראל.

מה צריך לעשות

כדי לצמצם את התופעה של פליטות מפוטרות בהריון יש לבצע בדיקות יזומות ופעולות אכיפה יזומות על מעסיקים שמעסיקים נשים חסרות מעמד תושב בדגש על חברות קבלן ולהנגיש לשפות נוספות כולל אנגלית, ערבית וטיגרנייה את דרכי הפניה השונות למינהל הסדרה ואכיפה. בנוסף, יש לבצע הסברה יזומה בקרב מעסיקים, בדגש על חברות קבלן, בעיקר לגבי החובה לשמור תנאי העסקה (ולא רק לגבי איסור הפיטורים).

כדי לצמצם את הסכנות האורבות לפליטות מפוטרות בהריון יש לאפשר להן גישה לסיוע סוציאלי, קצבאות הביטוח הלאומי וביטוח בריאות ציבורי, ולאפשר להן רשת ביטחון סוציאלית שתתן להן מענה בשגרה – ובחירום.

כדי לצמצם את הפגיעות של פליטות בישראל, יש לתת להן הזדמנות לשקם את חייהן ולבנות את חיי ילדיהן ולהעניק להן מעמד תושב. אחרי מעל 15 שנים של שהייה חוקית תחת הגנה קבוצתית זה הדבר החוקי, החכם והמוסרי לעשות.

לפרטים נוספים:

ד"ר שני בר-טוביה, פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל, 0524336487

ע"ד דיאנה בארון, מנהלת מדיניות ציבורית ומחקר, קו לעובד, diana@kavlaoved.org.il